

NEMIS FRAZEOLOGIZMLARNING RIVOJLANISH TARIXI VA TARAQQIYOTI HAMDA O'ZBEK FRAZEOLOGIZMLARI BILAN QIYOSIY TAHLILI

Ro'zixon Axrorova Usmonovna

Mualliflar: Farg'ona Davlat universiteti nemis va fransuz tili kafedrası mudiri:

Abdugafur Qahhorov Ibrohimjon o'g'li

Farg'ona Davlat universiteti (70230101- Lingvistika – nemis tili)

2-bosqich magistrantlari

Odinaxon Ismanova Urunbayevna

Farg'ona Davlat universiteti (70230101- Lingvistika – nemis tili)

2-bosqich magistrantlari

ANATATSIYA

Maqolada biz frazeologizmar haqida umumiy va kengaytirilgan ma'lumotlarni yoritishni maqsad qildik. O'zbek va nemis frazeologik birliklarining o'xshashlik va farqlitomonlarining qiyosiy tahlillari bilan boyitdik.

Kalit so'zlar: frazeologiya, frazeologizmlar, tarixiy shakillanish, frazeologizmlarning xususiyatlari, variantlilik, barqarorlik

NEMIS FRAZEOLOGIZMLARNING RIVOJLANISH TARIXI VA TARAQQIYOTI HAMDA O'ZBEK FRAZEOLOGIZMLARI BILAN QIYOSIY TAHLILI

Hozirgi kunda bir qancha ma'nolarga ega bo'lgan lingvistik sub-tarmoq frazeologiyasi frazeologizmlarni tekshirish bilan shug'ullanadi. Bu asarga tegishli ma'nolar frazeologizmlarni frazeologizmlarni o'rganish bilan shug'ullanuvchi lingvistik kichik fan sifatida yoki muayyan tildagi frazeologizmlarning inventarizatsiyasi sifatida tushuntiradi. Frazeologiya hali ham nisbatan yosh tilshunoslik fanidir. Buni lingvistlar o'z ishlarida foydalanadigan turli terminologiyada ham kuzatish mumkin. Frazeologiya 19-asrning 2-yarmidagina tilshunoslikning mustaqil subdisiplinasi sifatida o'zini namoyon qildi. Bunda sovet tilshunosligi, xususan V.V.VINOGRADOV asarlari alohida xizmatga ega. Uning frazeologizmlarni uch turga tasniflashi ushbu ishning to'rtinchi bobi (Frazeologizmlarni tasniflash to'g'risida) asosiy o'rin tutadi. Keyinchalik bu tasnif KLAPPENBACH tomonidan nemis tiliga o'tkazildi. Lekin faqat CHERNYSHEVA nemis frazeologiyasining birinchi umumiy taqdimotini taqdim etdi. Bu ishda "qo'zg'almas" va "erkin" so'z birikmalaridan tez-tez foydalaniladi. Bu atamalar aslida nimani anglatadi? So'zlarning "erkin" birikmasi, birikmaning alohida komponentlari "erkin" yoki to'g'ridan-to'g'ri ma'noda ishlatilganda aytiladi. Masalan, gullarni sug'orish so'zlarining birikmasi gullarni sug'orishdan boshqa narsani anglatmaydi. Bu frazeologizmlar yoki idiomalar, idiomalar va boshqalar kabi "qat'iy" so'z birikmalari bilan allaqachon farq qiladi. tayinlansin. Bu birikmalarda alohida komponentlar yoki butun so'z birikmasi qo'shimcha yoki ko'chirilgan ma'noga ega. Masalan,

Afinaga boyqushlarni ko'taruvchi so'z birikmasi bilan ma'nosiz / ortiqcha harakatni ifodalashni xohlaydi.

Frazeologizmlarga xos xususiyatlar. Frazeologizmlardagi qoidalarning o'ziga xosligi va tartibsizligining zamirida nima yotadi? Bu ushbu bobda yoritilgan. Afsuski, hozir bu bilan bog'liq hamma narsani etarli darajada yoritishning iloji yo'q, ammo bu bobda muammoni keng ma'noda tasvirlashga harakat qilinadi. Frazeologizmlarning tilda o'ziga xosligi ularning erkin so'z birikmalariga mos kelmasligidir. Frazeologizm erkin so'z birikmalaridan o'zining sintaktik, morfologik va leksik-semantik xususiyatlari va boshqa jihatlari bilan farq qiladi. Ushbu xususiyatlarga ko'ra, ushbu bobda ko'rib chiqiladigan erkin so'z birikmalari va jumladan frazeologizmlarni chegaralash mezonlari ishlab chiqilgan. Polileksiklik Frazeologizmlar turli uzunlikka ega. Frazeologik so'z birikmasining pastki chegarasi ikki so'z bilan yasaladi. Ammo bu avtosemantika (uy, daromad kabi) yoki sinsemantika (kabi va, yuqoriga) bo'lishi kerakmi degan savolga turli xil munosabat mavjud. Frazeologizm tarkibiy qismlarining yuqori chegarasi aniqlanmagan, chunki kengaytma sintaktik tarzda belgilanadi, ya'ni gap frazeologizmning yuqori chegarasi hisoblanadi (Burger, 2003: 15). Barqarorlik Frazeologizmlarning polileksiklik va idiomatiklikdan tashqari yana bir umumiy xususiyatidir. Frazeologizmlarning turg'unligi erkin sintaktik so'z birikmalaridan farqli ravishda frazeologik komponentlar almashinuvidagi tor chegaralarni bildiradi. Turli frazeologik tadqiqotlarda turg'unlikning turli jihatlariga e'tibor qaratiladi. 1) Leksik-semantik barqarorlik K Genitiv bilan bog'lanish ham bugungi kunda eskirgan" (DUDEN, 1992: 464) Artik qo'llanishdagi anomaliyalar: biror narsani ko'ngliga olish, navbatda turish. Olmoshlarni, ayniqsa, kontekstual elementga murojaat qilmasdan, olmoshlarni qo'llashdagi anomaliyalar: tojda bitta bo'lishni oson / qiyin qilish. Old gaplardan foydalanishdagi anomaliyalar: jmd. Tuzatish talabi bajarilmagani uchun bosh gap yakkalanib yoki qo'shimcha qilinadi. Cheklovlar 1) Morfosintaktik cheklovlar: Erkin so'z birikmalaridan farqli ravishda frazeologizmlar bilan ma'lum morfologik va sintaktik amallarni bajarish mumkin emas. Masalan, bu sovuq qahva - "bir narsa uzoq vaqtdan beri ma'lum, qiziq emas". Biroq frazeologizm qayta shakllantirilganda frazeologik ma'no yo'qoladi, buning natijasida ifoda so'zlarning erkin birikmasiga aylanadi: "Der Kaffee ist kalt", "Das sind kalte Kaffees", "Das ist Kaffee, der kalt ist" – "Bu qahva sovuq", "Bu sovuq qahvalar", "Bu sovuq qahva"

Leksik-semantik cheklovlar: Leksik-semantik barqarorlik holatida yuqorida aytib o'tilganidek, frazeologizm komponentlarini ko'p hollarda frazeologik ma'noni yo'qotmasdan sinonim yoki ma'noga o'xshash so'z bilan almashtirib bo'lmaydi. Masalan: „die Flinte ins Korn werfen“ → „die Nadel ins Korn werfen“, „die Flinte ins Wasser werfen“ sochiqni tashlang → "ignani donga tashlang", „qurolni suvga tashlang“.

Frazeologizmning ta'rifi yuqoridagi xususiyatlardan kelib chiqadi: "Frazeologik ma'no so'z birikmasi ma'lum bir morfosintaktik ifodada va ma'lum bir leksik mashg'ulotda shakllantirilganda paydo bo'ladi."

Variatsiya va modifikatsiya So'nggi frazeologik Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turg'unlikning strukturaviy, ayniqsa, leksik turiga alohida e'tibor qaratish lozim. U avvalgidek frazeologizmlarning mutlaq xarakteristikasi sifatida emas, balki turli iboralarga har xil darajada xos xususiyatlardan biri sifatida qaraladi. Ko'pgina frazeologizmlar ma'lum chegaralarda mumkin bo'lgan almashtirishlarni ko'rsatadi. Mutlaq struktura barqarorligi esa,

avvalo, o'ziga xos komponentlar va morfosintaktik tartibbuzarliklarga ega frazeologizmlar orqali namoyon bo'ladi.

Barqarorlikning yuqoridagi jihatlariga kelsak, strukturaviy barqarorlikni nisbiylashtirishning har xil turlariga taalluqli ikkita atamani ajratib ko'rsatish kerak: variatsiya va modifikatsiya. Variatsiya "Variatsiya" atamasi til qo'llanilishidagi frazeologiyalardagi odatiy o'zgarishlarni tavsiflaydi.

Ko'p hollarda alohida frazeologik komponentlarni almashish mumkin emas.

"Frazeologizmning umumiy ma'nosi 5 ta alohida aniq leksik elementlarning kombinatsiyasi bilan bog'liq va bu jihatdan namunaviy xususiyatga ega emas." (Fleischer, 1982: 41) Leksik-semantik barqarorlikning alohida turi frazeologik jihatdan bog'langan formativlarga bo'ysunadi. Frazeologizmdan tashqarida umuman uchramaydigan so'zlar. Ular noyob komponentlar deb ataladi. Misol uchun, hech qanday noaniq shartlarda, biror narsani yashirmang. Sintaktik-tarkibiy turg'unlik Sintaktik-tarkibiy turg'unlik frazeologizm tarkibiy qismlarining sintaktik bog'lanishida va transformatsiya chegaralarida namoyon bo'ladi. Bu frazeologizmning komponentlarning o'ziga xos morfosintaktik birikmasi va o'ziga xos leksik tarkibdagi ravonligi sifatida tushuniladi (Bergmann, Pauly, Stricker, 2010: 227).

Noqonuniylik va cheklovlar Frazeologizmlarning turg'unligi frazeologizmlarning tuzilishidagi tartibsizliklar va cheklovlar bilan ham tavsiflanadi. Bu ikki xususiyat frazeologik so'z birikmalarini erkin so'z birikmalaridan ajratib turadi, bunda komponentlar birikmasi semantika, morfologiya va sintaksis qoidalari bilan chegaralanadi. Qoidabuzarliklar Ayrim frazeologizmlarda sintaksis va morfologiyadagi tartibsizliklar kuzatilishi mumkin. Bunday tartibsizliklar frazeologizmlardan tashqarida keng tarqalgan eski yasash imkoniyatlari frazeologizmlar ichida "muzlab qolgan"ligi sababli yuzaga keladi. Noqonuniyliklar da ko'rsatilgan: atributiv sifatdoshning o'zgarish ishlatilishi: omadli bo'lish, yaxshi ob-havoni so'rash. Ob'ekt sifatida ravishdosh va turdosh konstruksiyalar: yaxshi umidda bo'lmoq, o'limdan. Atributiv turdoshdan oldin: pudelning o'zagi bo'lmish shayton oshxonasiga kirib kel. 6 Hukumatning boshqa anomaliyalari: yolg'on gapirganlik uchun punish sb. – "Bu idiomada jazo so'zi eskirgan ma'nosini o'zida saqlab qolgan.

Ko'pgina frazeologizmlar uchun bir emas, ikki yoki undan ortiq o'xshash variantlar mavjud. 1) leksik elementlarning (so'zlarning) almashinuvi: Komponent ikki yoki undan ortiq leksik variantlarga almashtirilishi mumkin. Masalan: nicht vom Fleck kommen / sich nicht vom Fleck wagen; bis an / über den Hals in Schulden stecken - harakat qilmaslik / harakat qilishga jur'at etmaslik; bo'ynigacha qarz bo'lib qolish. 2) strukturaviy asosning kengayishi yoki qisqarishi: bu o'zgarish ehtimoli qo'shimcha ekspressiv effektlar bilan vaqti-vaqti bilan o'zgarish sifatida yuzaga keladi. So'z birikmasining bunday o'zgarishi oxir-oqibat uning parchalanishiga olib kelishi mumkin. Masalan: Schritt für Schritt; sich etwas im Kalender anstreichen / sich etwas rot im Kalender anstreichen - bosqichma-bosqich; Taqvimda biror narsani belgilash / taqvimga qizil bilan belgilash. 3) alohida so'zlarning sintaktik va morfologik o'zgarishlari: Bular so'zlarning morfologik shaklidagi o'zgarishlar va ayrim tuzilish o'zgarishlari. Bunday o'zgarishlar frazeologizmlarning ma'nosiga ham, funksional-stilistik belgilanishiga ham ta'sir qilmaydi. Bu o'zgarishlar, Masalan: son: seine Hand / Hände im Spiel haben -uning qo'li / qo'llari o'ynamoqda; inkorning turi: jemandem keinen / nicht den Bissen Brot gönnen - birovga

hech qanday / bir tishlam non ham ilinma; Boshqaruvlilik: jemandem kein Haar / Härchen krümmen - birovga tuk ham berma;

Modifikatsiya Variatsiyalardan farqli o'laroq, o'zgartirishlar vaqti-vaqti bilan, ya'ni frazeologizmning matn maqsadlari uchun mo'ljallangan odatiy bo'lmagan o'zgarishlari bo'ladi. O'zgartirishlar ommaviy axborot vositalari matnlarida, shuningdek, badiiy adabiyotda idiomalardan foydalanishda katta rol o'ynaydi. Bu protsedura frazeologizmning immanent semantik kuchiga asoslanadi, u faqat konkret kontekstlarda namoyon bo'ladi va faqat kontekstda tushunilishi mumkin. Burger o'z ishida modifikatsiyaning ikkita imkoniyati bilan shug'ullanadi: "frazeologizmning tashqi shakli, ya'ni uning leksik tarkibi va morfosintaktik tuzilishi va frazeologizmning tashqi shaklini sezilarli darajada o'zgartirmagan holda faqat ma'noga qaratilganligi. Birinchi holda, rasmiy o'zgarish semantik oqibatlarga olib kelishi mumkin yoki bo'lmasligi mumkin.

Bu uchta mumkin bo'lgan kombinatsiyani keltirib chiqaradi: semantik o'zgarishlarsiz rasmiy o'zgartirish; rasmiy modifikatsiya va semantik modifikatsiya; rasmiy o'zgartirishsiz semantik o'zgartirish". Defrazeologik va frazeologik hosila frazeologizm asosidagi hosila sifatida tushuniladi: sich wichtig tun → der Wichtigtuere – muhim ishni qilish → band odam.

Bu, asosan, ot va sifatlarning hosilasiga taalluqlidir: in Angriff nehmen → Inangriffnahme; ishni shundan boshlash → ish boshi; den Hals brechen → halsbrecherisch; bo'yin tovlamoq → bo'yin tovlaydian. Frazeologik hosila frazeologizmlarning frazeologizmlar asosida ikkilamchi yasalishini bildiradi: Wer andern eine Grube gräbt, fällt selbst hinein → jmdm. eine Grube graben - Kim birovga chog' qazisa, o'zi unga tushadi → birovga chog' qazimoq. Bu jarayon o'zgaruvchanlik orqali amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bergmann – Pauly – Stricker, 2010
2. Fleischer, 1982
3. Burger, 2003
4. DUDEN, 1992
5. M.E. Umarxadjayev К проблеме Фразеографии. Fremdsprachen VEB. Leipzig
6. O'zbek xalq maqollari. Toshkent 2016.